

16. Osnovy zdorovya : [pidruchnyk dlya 8 klasu] / [T. Ye. Boychenko, I. P. Vasylashko, O. K. Hurska, N. S. Koval]. – Kyiv : Vydavnytstvo «Heneza», 2016. – 144 s.
17. Osnovy zdorovya : [pidruchnyk dlya 9 klasu] / [T. Ye. Boychenko, I. P. Vasylashko, O. K. Hurska, M. B. Polova, N. S. Koval, S. A. Popadyuk]. – Kyiv : Vydavnytstvo «Heneza», 2017. – 160 s.
18. Osnovy zdorovya : [pidruchnyk dlya 7 klasu] / N. M. Polishchuk. – Kyiv : Vydavnytstvo «Hramota», 2015. – 240 s.
19. Osnovy zdorovya : [pidruchnyk dlya 8 klasu] / N. M. Polishchuk. – Kyiv : Vydavnytstvo «Hramota», 2016. – 224 s.
20. Osnovy zdorovya : [pidruchnyk dlya 9 klasu] / N. M. Polishchuk. – Kyiv : Vydavnytstvo «Hramota», 2017. – 192 s.
21. Osnovy zdorovya : [pidruchnyk dlya 7 klasu] / O. V. Tahlina. – Kyiv : Vydavnytstvo «Ranok», 2015. – 160 s.
22. Osnovy zdorovya : [pidruchnyk dlya 8 klasu] / O. V. Tahlina. – Kyiv : Vydavnytstvo «Ranok», 2016. – 160 s.
23. Osnovy zdorovya : [pidruchnyk dlya 9 klasu] / O. V. Tahlina. – Kyiv : Vydavnytstvo «Ranok», 2017. – 160 s.

Шеян М. О. Анализ содержательного компонента предмета «Основы здоровья» в контексте развития здоровьесберегательной компетентности учителей основной школы

В статье проанализирована образовательная область «Здоровье и физическая культура» Государственного стандарта базового и полного общего среднего образования. Сделан анализ учебной программы по основам здоровья для 5–9 классов для общеобразовательных учебных заведений и учебников по основам здоровья для основной школы, за которыми осуществляется учебный процесс в 2017–2018 учебном году и в соответствии с которыми осуществляется формирование процесса развития здоровьесберегательной компетентности учителей в системе последипломного педагогического образования. Выяснено, что учебники содержат положительную информацию о формировании здоровьесберегательной компетентности учащихся основной школы на основе овладения ими знаниями о безопасности, практическими навыками здорового образа жизни и безопасного поведения. Обобщено распределение учебной нагрузки по предмету «Основы здоровья» по разделам в 5–9 классах. Обоснованно нецелесообразность изъятия предмета «Основы здоровья» с основной школы и интеграцию этих тем в другие предметы.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, жизненные навыки, здоровьесберегательная компетентность, предмет «Основы здоровья», основная школа, учебный процесс, развитие.

Sheian M. O. Analysis of the content component of Health Basis subject in the context of development of health protecting competence of the basic secondary schoolteachers

The article analyzes the educational branch «Health and physical culture» of the State standard of basic and complete general secondary education. The curriculum of Health Basis subject for 5–9 classes of general educational establishments and textbooks of Health Basis subject for the basic secondary school are analyzed in the article. It has been found that the textbooks contain positive information on the formation of the health-preserving competence of secondary school pupils on the basis of their knowledge of health and safety, practical skills of healthy lifestyle and safe behavior, the formation of value relation to the life and health. The distribution of the educational load on Health Basis subject by sections in grades 5–9 is generalized. It is grounded that it is in appropriate to remove Health Basis subject from basic school and integrate these themes into other subjects, which will destroy the integral view of the health and healthy lifestyle of pupils.

Key words: health, healthy lifestyle, life skills, health-preserving competence, Health Basis subject, basic secondary school, educational process, development.

УДК 37.091.64

Шинкаренко В. В.

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ
У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувати у молоді громадянсько активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності і, перш за все, у пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави. У статті визначено педагогічні умови патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: патріотизм, виховання старшокласників, педагогічні умови, навчально-виховний процес, загальноосвітні навчальні заклади.

У вирішенні важливих завдань патріотичного виховання старшокласників чинне місце належить організації навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах, у яких досі відсутні цілісність і систематичність організації патріотичного виховання, до кінця не вирішено проблему навчання рідною мовою. У виховному процесі важливе місце мають посісти народна філософія, народна мудрість, національні ідеї та ідеали, що є тим підґрунтям, на якому зростає національна свідомість, гідність, самоповага.

Таким чином, на сучасному етапі становлення та відродження України як суверенної європейської держави виникла необхідність створення принципово нової системи національно-патріотичного виховання

старшокласників, тобто необхідно визначити та реалізувати такі педагогічні умови, які б якнайкраще формували патріотичну вихованість старшокласників.

Питання визначення й обґрунтування педагогічних умов патріотичної вихованості старшокласників розглядається у роботах багатьох дослідників: В. Каюков (педагогічні умови патріотичного виховання учнів загальноосвітньої школи на героїчних традиціях українського народу), С. Долецька (педагогічні умови патріотичного виховання старшокласників у процесі краєзнавчої роботи), О. Кириченко (педагогічні умови патріотичного виховання старшокласників на військово-козацьких традиціях), Н. Волошина (педагогічні умови патріотизму сучасного українського суспільства), Т. Гавлітіна (педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу), В. Коваль (педагогічні умови патріотичного виховання учнів у процесі вивчення української літератури в старших класах загальноосвітньої школи), О. Доценко (педагогічні умови військово-патріотичного виховання в українських збройних формуваннях).

Для обґрунтування педагогічних умов, котрі сприятимуть формуванню патріотичної вихованості старшокласників, ми вважаємо за потрібне уточнити, як ми розуміємо поняття «педагогічні умови».

У філософському плані поняття «умова» є одним із провідних разом із такими, як «особистість», «діяльність», «матерія» тощо. «Умова» розглядається як категорія, яка відображає ставлення предмету до оточуючих його явищ, без яких цей предмет не може існувати та розвиватися [3, с. 531].

Академічний тлумачний словник української мови подає декілька значень слова «умова», серед яких: необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; правила, що існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь [2, с. 342].

Видатний педагог Ю. Бабанський визначає педагогічні умови як чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [1, с. 115].

Аналіз наукової, філософської, психолого-педагогічної літератури дає можливість зробити висновок, що нині немає єдиного, загального та універсального визначення поняття «умова».

Загальною рисою всіх означень цього поняття є направленість умов на вдосконалення взаємодії учасників педагогічного процесу у вирішенні конкретних дидактичних завдань. Таким чином, ми визначаємо педагогічні умови як сукупність факторів, які забезпечують організацію, регулювання, взаємодію об'єктів і явищ педагогічного процесу для досягнення поставленої мети.

Враховуючи наукові позиції дослідників, пропонуємо характеризувати педагогічні умови як штучно створені обставини педагогічного процесу, які суттєво впливають на його функціонування з метою досягнення запланованих результатів.

У нашому дослідженні під педагогічними умовами формування патріотичної вихованості старшокласників ми розумітимемо таку сукупність факторів, які будуть ефективно впливати на формування та розвиток усіх компонентів патріотизму у старшокласників.

Першою педагогічною умовою є здійснення корекції національних образів та набуття знань із патріотичного спрямування із використанням інформаційно-комунікативних технологій.

У сучасному освітньому просторі інформатизація навчального процесу є обов'язковим та невід'ємним явищем. Саме успішне та якісне використання інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій може бути запорукою ефективного втілення всіх новітніх методик та підходів до організації навчання.

Виходячи з цього, застосування інформаційно-комунікативних технологій у галузі освіти і безпосередньо в навчальній діяльності й управлінні навчальним закладом освіти стало вже загальною необхідністю в діяльності освітніх навчальних закладів.

Є. Швець пропонує перелік різних програмних продуктів, які викладач старших класів може використовувати під час занять:

1. Мови програмування – за їх допомогою викладач може скласти різні програмні продукти, які можна використовувати на різних етапах заняття, але їх застосування для викладача-предметника складне. Складання проекту за допомогою мови програмування вимагає спеціальних знань і навичок та великих трудовитрат.

2. Підготовка та проведення заняття із використанням готових програмних продуктів (енциклопедій, навчальних програм тощо). Використання комп'ютерної технології у вивченні хімії, фізики відкриває широкі можливості для створення та використання складного наочно-демонстраційного супроводу на уроці або під час виконання лабораторної роботи. Крім того, під час повторення вивченого матеріалу учень самостійно відтворює всі демонстраційні експерименти, які викладач показував на уроці. Він може перервати експеримент, зупинити його чи повторити ту частину, яка погано засвоєна. Такий підхід розвиває ініціативу і сприяє підвищенню інтересу учнів до досліджуваного предмета.

3. Велику допомогу у підготовці та проведенні занять надає викладачеві пакет Microsoft Office, який включає в себе, крім відомого всім текстового процесора Word, ще й систему баз даних Access, електронні презентації PowerPoint.

4. Система баз даних передбачає велику підготовчу роботу під час складання заняття, але в підсумку можна отримати ефективну й універсальну систему навчання та перевірки знань.

5. Текстовий редактор Word дозволяє підготувати роздатковий та дидактичний матеріал.

6. Електронні презентації дають можливість викладачеві за умови мінімальної підготовки і незначних витрат часу підготувати наочність. Заняття, складені за допомогою PowerPoint, видовищні й ефективні в роботі з інформацією.

7. Під час проектування заняття викладач може використовувати такий програмний продукт, як Skype, за допомогою якого можна:

- здійснювати демонстрацію виконання дій викладача в реальному часі;
- проводити дистанційне навчання.
- Web-конференції.
- чат-заняття.
- Web-заняття [4, с. 76].

Таким чином, використання інформаційно-комунікативних технологій сприяє актуалізації патріотичних знань, поліпшує сприйняття й осмислення матеріалу, створює більш комфортні умови для роботи старшокласників і безсумнівно, сприятливо впливає на засвоєння традицій, формує цілісне ставлення до спадщини свого народу.

Дана умова, на наш погляд, сприяє покращенню концентрації уваги старшокласників, процесів розуміння та запам'ятовування інформації патріотичного змісту, формуванню ясних уявлень про культуру свого народу, засвоєнню теоретичних знань у галузі народного мистецтва, активізує пізнавальну діяльність для ефективного патріотичного виховання та накопичення знань та вмінь у даному напрямку.

Наступною умовою ми визначили здійснення патріотичного виховання старшокласників на засадах інтеграції змісту краєзнавчої діяльності старшокласників на уроках художньо-естетичного циклу і в різних формах позакласної роботи.

У сучасних умовах розвитку системи освіти в Україні краєзнавство варто розглядати як один із потужних засобів патріотичного виховання старшокласників. Адже знайомство з навколишнім світом розпочинається з вивчення рідного краю. Вперше визначення краєзнавства як педагогічного поняття дав К. Ушинський. Він твердо відстоював необхідність оволодіння учнями з освітньою і виховною метою конкретними життєвими уявленнями та поняттями на основі спостережень у природі та в житті. К. Ушинський писав, що не з курйозами і диковинами науки повинна в школі ознайомитися дитина, а навпаки, треба привчати її знаходити цікаве в тому, що її постійно і скрізь оточує, і тим самим показати їй на практиці зв'язок між наукою і життям [3].

Отже, система патріотичного виховання старшокласників як складова частина національного виховання, на нашу думку, має використовувати краєзнавчі засоби у різноманітних формах навчальної та позаурочної діяльності учнів. Саме краєзнавча робота посідає важливе місце в навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, яка за допомогою краєзнавчих матеріалів сприяє вихованню у старшокласників почуття патріотизму, національної свідомості, високої моральності, розвиває фізичні та естетичні якості старшокласників, їхню духовно-моральну спрямованість.

Третьою умовою ми визначили забезпечення педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю та в єдності виховних позицій учителів і батьків.

На сучасному етапі національно-духовного відродження України все більшої гостроти набуває проблема формування у старшокласників патріотизму у взаємодії сім'ї і школи, оскільки сім'я і школа – два основні і рівноправні суб'єкти соціалізації особистості в період дитинства і юності. Говорячи про взаємини між школою і родиною, перш за все, важливо відзначити, що вони повинні ґрунтуватися на принципах взаємозв'язку та взаємодоповнення у виховній діяльності. Батьківська громадськість повинна відчувати себе соратником педагогічного колективу у розробці та реалізації конкретних виховних завдань, програм педагогічного впливу з урахуванням контингенту даного освітнього закладу і його сімейно-побутового оточення.

На основі узагальнення поглядів науковців на проблему взаємодії сім'ї, школи та громадськості встановлено, що взаємодія є невід'ємною та важливою складовою частиною педагогічного процесу, реалізація якої сприяє соціалізації старшокласників у навчально-виховному середовищі. Взаємодія сім'ї, школи та громадськості – процес реалізації зв'язків і відносин соціальних інститутів, головною метою якого виступає соціалізація старшокласників; цілеспрямована співдружність педагогів, батьків, громадськості в змісті педагогічного впливу на старшокласників, заснованому на взаємній довірі, спрямованому на взаємозбагачення, взаємодоповнення умов сімейного та суспільного виховання; організація виховання, за якої педагоги, батьки, представники громадськості обмінюються досвідом, упроваджуючи в практику доречні прийоми виховного впливу на дітей. Історико-педагогічний аналіз проблеми свідчить, що цілісного дослідження питання взаємодії сім'ї, школи та громадськості досліджуваного періоду не здійснювалося. Дослідники порушували лише деякі аспекти взаємодії в межах своїх наукових розвідок: обґрунтування періодизації розвитку взаємодії сім'ї та школи у вихованні дітей; дослідження генези завдань і змісту педагогічної освіти батьків у вітчизняній педагогічній періодичній пресі; аналіз окремих аспектів досвіду громадських методистів; визначення внеску громадських організацій, приватних осіб та асоціацій у розвиток виховання; обґрунтування принципів взаємодії соціальних інститутів, чинників та умов виховання.

Тож можна зробити висновок, що успіх патріотичного виховання багато в чому залежить від єдності та узгодженості виховного впливу сім'ї та школи. Виховання дітей – конституційний обов'язок батьків. Вони покликані всіляко зміцнювати авторитет школи і вчителя, виховувати дітей у дусі поваги і любові до праці, готувати їх до суспільно корисної діяльності, привчати до дисципліни, піклуватися про їх фізичний розвиток

та зміцнення здоров'я, стимулювати їх до навчання й усвідомленого вибору професії. Природно, що школа повинна використовувати цю допомогу з боку родини.

Також слід наголосити на необхідності об'єднання зусиль школи і батьків учнів старшого шкільного віку у створенні сприятливих умов для формування у дітей загальнопрофесійних якостей, потреб, прагнень до самопізнання та самовизначення, необхідних для подолання труднощів у майбутньому, що безумовно залежить від впровадження ефективних форм та методів роботи школи з батьками у практичній діяльності.

Четвертою умовою ми визначили реалізацію у навчально-виховній діяльності авторських програм та факультативів патріотичного спрямування.

Одним із засобів поглиблення знань учнів з питань історії України і культури народу є факультативи, які забезпечують сприятливі умови для розвитку особистості, формування молоді в дусі національної ідеї, вірності заповітам батьків, українського патріотизму.

Серед шляхів виховання патріотизму старшокласників доцільно віділити: факультативи «Національно-патріотичне виховання старшокласників засобами народознавства», «Українознавство», «Моя громадянська свідомість. Запобігання корупції», «Землю, де живем, Україною зовем», «Відомі культурні пам'ятники та діячі культури і науки Дніпропетровщини», діяльність клубу «Я і мистецтво», включення юнаків і дівчат до суспільно-корисної (волонтерської), пошуково-краєзнавчої діяльності (патріотичного спрямування) та діяльності зі збереження пам'яток культури; залучення старшокласників до науково-дослідницької діяльності.

Тож можна зробити висновок, що саме юне покоління багато у чому визначатиме зміст і характер майбутнього суспільства. Отже, суспільство, якщо воно прагне вижити і розвиватися, повинно в центр своєї уваги поставити людину, насамперед, підрастаючу, з її потенціалом здібностей. Але ситуація ускладнюється тим, що в трансформаційний період українського суспільства старшокласники меншою мірою можуть і хочуть використовувати знання, соціальний досвід старших поколінь, ідеї, погляди, мораль, настанови вчителів не завжди збігаються з позиціями старшокласників. Однією з ознак життєсприйняття старшокласників став нігілізм, зневага до справ і проблем дорослих. Спостерігається тенденція негативного ставлення старшокласників до своєї країни, неприйняття громадянських норм і цінностей.

Використана література:

1. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / сост. М. Ю. Бабанский / Ю. К. Бабанский. – Москва : Педагогика, 1989. – 560 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. – Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. – Київ : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії, 1973. – 599 с.
4. Швець Є. Я. Інформаційні технології у віртуальних лабораторних практикумах / [Є. Я. Швець, І. М. Кузнєцова, І. Ф. Червоний] // Особливості впровадження дистанційної освіти у технічних вищих навчальних закладах : міжвузівська науково-методична конференція / КТУ. – Кривий Ріг, 2004. – С. 76–79.

References:

1. Babansky Yu. K. Selected pedagogical works / [comp. M. Yu. Babansky] / Yu. K. Babansky. – Moscow : Pedagogy, 1989. – 560 s.
2. The great tлумачny dictionary of the Ukrainian and Ukrainian way / style V.T. Bousel. – Kyiv – Ірпінь : WTF «Perun», 2004. – 1440 s.
3. Philosophical dictionary / ed. V. I. Shinkaruk. – Kyiv : Golov. ed. Ukr. rad. encyclopaedias, 1973. – 599 s.
4. Shvets E. I. Informational technologies in virtual labs / [E. J. Shvets, I. M. Kuznetsova, I. F. Chervoniy] // Specialty in the field of distance learning for technical wholesome nalchalnyh mortgages. – Kriviy Rig, 2004. –S. 76–79.

Шинкаренко В. В. Педагогические условия патриотического воспитания старшекласников в учебно-воспитательном процессе общеобразовательных учебных заведений

Сегодня важно воссоздать в украинском обществе чувство истинного патриотизма как духовно-нравственной и социальной ценности, сформировать у молодежи гражданско-активные, социально значимые качества, которые оно сможет проявить во всех видах деятельности и, прежде всего, связанных с защитой интересов своей семьи, родного края, народа и Родины, реализации личного потенциала на благо украинского государства. В статье определены педагогические условия патриотического воспитания старшекласников в учебно-воспитательном процессе общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: патриотизм, воспитание старшекласников, педагогические условия, учебно-воспитательный процесс, общеобразовательные учебные заведения.

Shynkarenko V. V. Pedagogical conditions of patriotic education of old members in the educational and professional process of general learning educational institutions

Today it is important to recreate the feeling of true patriotism in the Ukrainian society as a spiritual, moral and social value, to form young people with active, socially significant qualities that she can manifest in all kinds of activities and, above all, related to the protection of the interests of their family, native land, people and the Motherland, realization of personal potential for the benefit of the Ukrainian state. The article defines the pedagogical conditions of patriotic education of senior pupils in the educational process of general educational institutions.

Key words: patriotism, upbringing of senior pupils, pedagogical conditions, educational and educational process, general educational institutions.